

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Саглынская средняя общеобразовательная школа Овюрского кожууна»

«ПРИНЯТА»

на заседании педсовета

Протокол №1

от «30» августа 2023

«УТВЕРЖДАЮ»

Директор: Назытай О.М.

Приказ № 181 от «31» августа

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по литературному (родному) чтению в 3 классе (ФГОС)

(наименование учебного предмета (курса)

начального общего образования

(уровень, ступень образования)

на 2023 – 2024 учебный год

(срок реализации программы)

Ооржак Полина Белековна

Ф.И.О. учителя (преподавателя)

учитель начальных классов, высшей категории

(преподаваемый предмет, квалификационная категория)

с. Саглы 2023

Тайылбыр бижик

«Литературлуг номчулга» деп эртемнин ниити характеристиказы

Ушкү класстың литературлуг номчулга эртемниң ажилчын программазын дараазында нормативтиг эрге-хоойлу документиленге даянып кылган:

1. 2012 чылдың декабрь 29-та №273-ФХ дужаал-биле үнген база 2015 чылдың июль 27-ниң хүнүнде немелделер болгаш өскерилгелер киригени-биле Федералдыг хоойлу “Россия Федерациязының өөредилге хоойлузу”
2. 2012 чылдын август 29-та №953/д-1 дужаал-биле үнген Тыва Республиканың баазалыг өөредилге планы
3. Э. Д. Ондарнын болагш А.К. Ойдан –оолдун 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программазынга (1998 чыл) , 2014 чылда ундургени 4-ку класстарнын Л.С. Кара-оолдун «Литературлуг номчулга» номунга даянып тургускан. . Бо ажилчын программа эге школанын Федералдыг куруне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртем оореникчини чогаалга чангыс аай болгаш узуктелишкин чок ооредиринин бир кезээ болур.

Эге класс оореникчилеринин ук эртемни ооренип тура, амыдыралчы дуржулгазы байлак эвес болганындан чечен чогаалды состун уран чуулу деп шингээдип алыры онзагай.

Баштайгы уе-чадада уругларнын чедишкенин ооренир болгаш сайзыраарынын кол байдалын чедип алыры - биле номчуттунар чанчылын хевирлээри чугула. Оон ужун номчулгага сундулуг уругну белеткээринин элээн каш угланышкындары бар: тыва чечен чогаалдын созуглелдерин номчуур чанчылдарын хевирлээр болгаш сайзырадыры; чечен чогаалдын эн бодуун билиглери-биле уругларны чепсеглээри; долгандыр турар хурээлел, мозу-шынар база эстетиктиг унелелдер дугайында билиин хевирлээри.

«Литературлуг номчулга» кичээлдеринин оске эртемнерге бодаарга, бир тускай чуулу – кичээл бурузунге чогаалдын жанр болгаш утказындан хамаарылга чок оореникчилернин дыл-домаа база ниити кижизидилгезинче кичээнгейни угландыраары: созуглел бурузун уругнун аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырындан ангыда, мозу-будуш талазы-биле шынарларын хевирлээр сорулгалыг ажыглаар.

Ук эртемни ооренип тура, эртемнер болгаш культуралар аразында харылзааны тургузар, ынчангаш орус база оске чоннарнын аас чогаалы, чечен чогаалы, хурээлел, уран чуулга, куш-ажыл кичээлдери-биле холбаары кордунуп турар.

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртемни ооредиринин **кол сорулгазы** – торээн дылынга медреселдиг, шын база аянынг номчуп билир кылдыр чанчыктырарда, тыва дылында бижиттинген ооредилге, эртем-нептеренгей база чечен чогаал созуглелдеринин утказын шингээдип, угаан бодаар чанчылдарын оттуруп сайзыратпышаан, бот-номчулга дуржулгазынга даянып, номчукчу болур бурун эргезин хевирлээр.

Ук сорулганы боттандыраары-биле дараазында **айтырыгларны** шиитпирлээр:

- торээн дылынга чугаа ажил-чорудулгазынын бугу хевирлерин (дыннаары, номчууру, чугаалаары, бижири) сайзыратпышаан, оске кижилер-биле харылзаа тудуп билир кылдыр чанчыктырар;
- тыва чечен состу эстетиктиг шингээдип алырынга белеткеп, торээн дылынга номчуттунар сонургалын оттуруп сайзырадыр; тыва чечен чогаалдын созуглелдери-биле ажылдап билир кылдыр чепсеглээр сорулгалыг эге практиктиг билиглерни бээр;

- чангыс ол-ла темага бижиттинген тыва болгаш оске-даа чоннарнын чогаалдарын деннеп, домей болгаш ылгалдыг чуулдерин тодарадып билир кылдыр чанчыктырар;
- уругларнын номчаан чогаалдарында даянып, оларнын мозу-будужун хевирлеп тура, **эки-багай**, **буянынг-бак** деп чуулдер дугайында билиглерин сайзырадыр, торээн чону база оске аймак кижилер чурттап турар чурту дээш чоргааралын оттуруп, Тыва болгаш Россиянын чоннарынын культура база чечен чогаалын хундулеп билир кылдыр кижизитпишаан, оореникчинин мозу-эстетиктиг дуржулгазын байыдар.

• **«Литературлуг номчулга» деп эртемни ооредиринин унелиг кол угланыышкыннары**

«Торээн чугаа» деп эртемни эге школанын 2-4 класстарында ооредирин барымдаалаан 2 кол угланыышкын бар:

1. чугаа болгаш номчулга ажил-чорудулгазынын хевирлери;
2. уругларнын номчукчу ажил-чорудулгазы.

Чугаа болгаш номчулга ажил-чорудулгазынын хевирлери

Чугаа болгаш номчулга ажил-чорудулгазынын хевирлери деп кезээнде тыва дыл болгаш торээн чугаа кичээлдеринге ажыглааттынып турар хевирлернин ооредилгеге кол ужур-утказын илереткен:

Дыннаары (аудирование) Чечен чогаалдын янзы-буру жанрларын дыннап тургаш, шингээдири. Дыннаан чогаалынын кол утказын билири, кол болуушкуннарны айтып билири, болуушкуннун сайзырап келгенин дес-дараалаштырары; чогаалдын кол утказы; дыннаан чогаалында логиктиг харылзааларны тургузары. Дыннаан чогаалында хамаарыштыр сеткил-сагыш хайныышкынныг бодалды илередири.

Номчууру. Хемчээли болгаш жанрынын аайы-биле таарымчалыг чогаалдарны медреселдиг номчууру. Номчулганын сорулгазын угаап билири. **Номчуурунун аргазы:** будун состеп номчуур. Шын номчууру: чогаал номчулгазынын негелделерин сагывышаан, танывазы созуглелди чазыг чок номчууру. **Номчуурунун дургени:** созуглелдин утказын медреселдиг, илдик чок номчуур темпини уругга тургузары. Номчуурунун дургенин чоорту улгаттырары. Сорулгазын барымдаалап, **номчуурунун хевирин** шилири: ыткыр азы иштинде номчууру. **Аянынг номчулга:** созуглелдин утказынга дууштур орфоэпиянын база интонациянын негелделерин сагып, аянынг номчууру. Эге школага аянынг номчулгага алган билиглери кол ниити болгаш ортумак долу школаларга чечен чогаалды шингээди алырынга улуг ужур-дузалыг.

«Чугаалаары» болгаш «Бижири» деп кезектер аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынга дузалаар.

Чугаалаары (аас чугаанын культуразы). **Монолог** – аас-биле чугаа илередиринин хевирин. Чугаанын хевирлери: тоожуушкун, тодарадып чугаалаары, угаап бодаары. Монологка чугаанын уран-чечен аргаларын ажыглаары (синоним, антоним, деннеп, эпитет). Улуг эвес монолог чугааны тургузары: чогаал дугайында бодунун бодалы; план аайы-биле созуглелди аас-биле чугаалаары; угаап бодаан болгаштодарааткан элементилерни ажыглап, тоожаан аянынг аас-биле чогаадыг тургузары. Орус болгаш торээн чогаалында маадырларны деннеп (портрети, ажил-херектери).

Шулук чогаалынын уран номчулгазы (шээжи-биле номчулга).

Диалог чугаа, оон онзагайлары. Чугаалажып турар кижинин дыннап база унелеп билири. Оске бодалды узе кирбейн дыннааш, бузуренчиг болгаш барымдаалыг харыны бээри. Оске культуранын толээлекчизи-биле чугаалажып тургаш, чугаа этикединин домей болгаш ылгалдыг чуулдерин сагып, чугаалажып билири. Чогаалды сайгарып турда, диалогка киржири. Дыннаан (номчаан) чуулунге бодунун хамаарылгазын илередири: бодалын созуглелди ажыглап тургаш, бадыткаары. Айтырыг салып билири, номчаан

чуулунун утказынга хамаарыштыр айтырыгларга харыылап билири. Созуглелди кезектерге чарып, план тургузары. Созуглелди эдerti чугаалаары: кыска, долу, шилилгелиг.

Бижири (бжимел чугаанын культуразы). Бжимел чугаанын негелделери. Бжимел чугаанын утказынын айыткан темазынга дуушкээ. Чогаалга хамаарыштыр берген айтырыглар аайы-биле кыска бжимел чугаа тургузары. Чоорту эдertiглер, кыска чогаадыглар бижири.

Ооредилге болгаш эртем-нептеренгей созуглелдер-биле ажил. Оон дугайында ниити билиг. Торээн дылынга ооредилге болгаш эртем-нептеренгей созуглелдерни шингээдип алыры. Созуглелдернин кол утказын, дылынын уран-чечен аргаларын илередири. Созуглелди уран-чечен кезектерге чарып, кезек бурузунун темазын тодараткаш, ат бээри. Созуглелде кол состерни ангылаары, созуглелди катап тургузар ажилдын планын тургузары. Тыва дылдын состери, сос каттыжыышкыннары болгаш домактарын орус дылче очулдуруп билири.

Чечен чогаалдын созуглелдери-биле ажил. Чечен чогаалдын созуглелин оске хевирлеринден ылгап билири. Созуглелдин адынын утказы-биле дугжуп турарын тодарадып билири. Аянныг номчурунун бугу аргаларын ажыглап, чечен чогаалдын созуглелинин утказын эдerti чугаалаары. Жанрын, кол утказын, сюжедин, композициязынын элементилерин тодарадыры. Созуглелди уткалыг кезектерге чарып, темазын тодараткаш, кол состери болгаш уран овор-хевирлерин тодарадыры. Маадырларнын характеристиказын кылган ажил-херектеринге, оске маадырларнын чугаазы азы авторнун характеристиказынга даянып, тургузуп билири, оларнын мозу-будуш талазы-биле шынарларын тодарадып билири. Маадырларнын кылган херектерин чылдагааннарын унелеп билири болгаш бодунун хамаарылгазын илередири. Персонажтын характеристиказын тургузарда, портрет, интерьернин ужур-утказы. Маадырларнын ажил-херектерин чугаалап турар чуулдери-биле деннээри. Персонажтын чугаазы база авторнун созу. Созуглелде уран-чечен аргаларны тодарадып билири, оларнын кандыг сорулгалыг ажыглаттынганын тодарадыры. Бойдус чурумалы, оон чечен чугаанын созуглелинге ужур-утказы. Домей темалыг торээн чогаалынын созуглелин орус чогаалдын созуглели-биле деннеп, оларнын домей база ылгалдыг чуулдерин, дылынын уран аргаларын деннээри. Созуглелге таарыштыр чураан чуруктарга чугаа тургузары.

Чечен чогаалдын билиглери. Чечен чогаалдын улeгерлерин номчуп, сайгарып турда, таваржы берген литературлуг билиглерни оореникчилерге тайылбырлаары.

Проза болгаш шулук чогаалы, оларны ылгап билири. башкынын удуртулгазы-биле созуглелден дараазында литературлуг билиглерни тып билири: уран овор-хевир, жанр. Сюжет, тема, композиция, кол утказы, кол бодалы, персонаж.портрет, бойдус чурумалы, интерьер, синоним. антоним, эпитет, деннепге, гипербола, диригжидилге, ритм, рифма. Очулга.

Оореникчилернин ажил-чорудулгазынын хевирлери. Аянныг номчулга. Роль аайы-биле номчулга. Узундуну ойнап коргузери. Номчаан чогаалынга даянып, бодунун созуглелин тургузары. Сос-биле чурулга. Эдertiг. Кыска чогаадыг. Тыва дылдан орус дылче, орус дылдан тыва дылче очулдуары. Тыва-орус чоннарнын аас чогаалында домей тывызыктар, улeгер домактар, чечен состернин чижектерин тывары. Бодунун тоолдары, улeгер домактарын чогаадып тургузары. Тыва-орус чогаалдарны деннеп, оларда домей болгаш ылгалдыг чуулдерни тодарадыры.

Библиографтыг культура. Сумелээн данзыдан херек номун шилип билири. Номнун авторун, каасталгазын кылган чурукчусун айтып, допчусу база номнун утказынын дугайында кыска тайылбырын (аннотация) тып билири. Номда чуруктарны чогаалдын тодаргай эпизоду-биле холбап билер

«Торээн чугаа» деп эртемге сайгарар созуглелдернин кол темалары. «Торээн чугаа» номун тургузуп тургаш, темаларны берип кааны езугаар ооредири албан эвес, авторлар боттарынын сумелерин кирип, оскертип болур.

Тыва улустун аас чогаалы. Орус база оске чоннарнын аас чогаалы. Тоолдар. Тоолчургу болгаш тоолчургу тогу чугаалар. Тывызыктар, дурген-чугаалар, узун тыныш, когудуглер, улегер домактар, улустун ырлары, оюн удээн чугаалар дээш о.о. Авторлуг тоолдар.

Темалыг болуктер: Тыва дылым. Ооренип оорен. Чылдын уелери. Кижидустун толу. Бистин бичии оннуктеривис. Тоогу билбес – тоорээр, торел билбес – турээр. Кайгамчыктыг чашкы уем. Ажылга ынактын алдары бедик. Тыва-кайгамчыктыг оран. Тыва чоннун чаагай чанчылдары болгаш уjurлары. Байырланчыг байырлалдар.

2. Уругларнын номчукчу ажыл – чорудулгазы.

«Уругларнын номчукчу ажыл-чорудулгазы» деп кезээнге оореникчилернин номчуур чогаалдарынын шилилге принциптерин боттандырат. Оларнын иштинде кол принцип – сонuurгал, дыл, тема база кодурген айтырыгыларынын айы-биле билдингир болуру. Эге школанын оореникчилеринин номчуур уjurлуг чогаалдарын тодарадып тура, жанр айы-биле чуул-буру болгаш кижизидикчи уjur-уткалыг болурун сагаан. Тыва болгаш орус уруглар чогаалынын алдын фондузун тургузуп турар чогаалдарны киирген.

- **Ооредилге планнаашкынында «Литературлуг номчулга» деп эртемнин туружу**

Неделяда 2 шак

1-ги чартык чылда – 32 шак

2-ги чартык чылда – 36 шак

Чылда – 68 шак

- **Бот-тускайлан, предметтиг, метапредметтиг хевирлеттинеринин туннелдери(УУД)**

Мозу-шынарында, аажы-чанында бот-тускайлан хевирлеттинген турар билиглери:

-Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ–медереливистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;

- Торээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;

-Сагыш-сеткилди,бодалдарны илерединге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;

- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонuurгалын оттурары;

- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

-Торээн дылын сайзырадырынга. Ону кадагалап арттыраарыга оореникчинин бот киржилгези;

- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраары.

3-ку класстын оореникчилеринин бот-тускайлан хевирлеттинген турар уjurлуг мозу -шынары:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;

- езу-чурумга чагырткан, уjur-дурумну сагып билир кижизиг мозу – шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

3-ку класстын оореникчилеринин билиинин предметтиг хевирлеттинген турары:

-Ыткыр, сымраныш, иштинде созуглелди бодунун билип алып шаа-биле дурген номчууру.

-Созуглелдин хевирлерин литературлуг негелделерге дууштур (шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып) номчууру.

-Созуглелдин адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, оон утказын баш удур даап бодаары.

-Номчаан чуулунун кол состеринге даянып , утказын бодунун созу-биле дамчыдып билири.

-Болуушкуннарнын болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.

-Созуглелди кезектерге утказынын аайы-биле чарып, башкынын дузазы-биле бодуун болгаш нарын план тургузуп, кезек бурузунге база будун созуглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.

- Номчаан чуулун долuzu-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чувелернин омур-хевирин деннеп, чугаалап билири.

-Номчуур номунун титулдуг арынын, аннотациязын, эге база туннел созунге даяныры.

-Хереглээн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап ооренири.

-Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны сумелээн номнарга тургузары.

- Номчаан материалында кол маадырларнын мозу-шынарларын кижинин алдынар журлуг дурумнери-биле деннээри.

3-ку класстын оореникчилеринин предметтиг хевирлеттинген турар үжүрлүг билиглери:

-Номчаан чуулунге хамаарыштыр бодунун бодалдарын илередип билири, ону аас болгаш бижимел-биле дамчыдып билири.

-Созуглелдин эстетиктиг болгаш мозу-шынарга хамаарыштыр унелиг талаларын бодунун билип турар аайы-биле илередип билири.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажыл (метапредметтиг).

3-ку класстын оореникчилеринин чугаа чорудулгазынын болгаш медээлер-биле ажылдаарынын (метапредметтиг) хевирлеттинген турары:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир созуглелди ун доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дургенин барымдаалап шын, медеделдиг, аяныг номчууру;

- таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени 1 минутада 75-80 хире сос;

- чогаалдын адынга болгаш анаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;

-чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (узундулерни, абзацтарны) дынналдыр номчууру, доктаадып алыры;

а) Хун буруде кылыр ажылдар (регулятивтиг).

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооренип турар эртеминин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;

- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;

-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунун, эштериниё ажылын унелеп билиринге ооренири;

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планап билири; салып алган сорулгаларын езугаар ажылын кылып билири;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- башкы-биле демниг ажылдажышкын уезинде чечен чогаалды ооренип шингээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

- кылып турар ажылдарын ажыл уезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;

- номчулга талазы-биле бодунун ажылын планнап билири.

б) 3-ку класстын оореникчилеринин эртемге сонургалын ханылыдыры-биле чоруттунган ажылдарнын туннелинде (познавательный)

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

-бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;

-дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири ;

-белен таблицаларны,схемаларны, созуглелдерни немээри;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;

- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медегерелдii-биле тургузуп билири;

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;

- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) 3-ку класстын оореникчилеринин бот-боттарынын аразында харылзажырынга хамаарыштыр хевирлеттинген турар билиглерини (коммуникативтиг):

- аас чугаага диологту ажыглап билири;

- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;

- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;

- билдинмес чуулеринге айтырыгларны салып билири;

- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- болукке ажылдап ооренири; бодунун бодалындан ангыда эжинин узел-бодалын база дыннап, унелеп билири;

- туннел ундурерде бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-ооруннун узел-бодалы- биле деннештирип билири;

Оореникчилернин харылзажырынга хамаарыштыр билиглеринин хевирлеттинери:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;
- болук-биле ажил уезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

«Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгасы» деп болук

Планнынган түннел:

- ангы-ангы созуглелдерни ыткыр дынзыг аянынг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыннап турар уеде уткаларын шын медеделдиг билип алыры; оларнын онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырнын), созуглелдернин кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарнын чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыннаан ооредиглиг, эртем-популярлыг болгаш уран-чечен созуглелдерге айтырыгларны салып билири.

«Литературлуг номчулга» эртеминге ооредилге программанын допчузу

Программанын негелделери дараазында болуктерден тургустунган:

№	Допчузу	Шагы
1	Экии, литературлуг номчулга!	1ш
2	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери.	4ш
3	Ооренип оорен.	4ш
4	Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни.	3ш
5	Эки кылган ажил – элеп-читпес алдар.	3ш
6	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар.	2ш
7	Бойдустун чажыттары.	3ш
8	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.	4ш
9	Бойдуска хумагалыг болуулу!	3ш
10	Авторлуг тоолдар.	6ш
11	Торээн чуртум камгалакчылары.	3ш
12	Улус аразындан ие караа чымчак.	2ш
13	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.	3ш
14	Бистин бичии оннуктеривис.	4ш
15	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар.	3ш
16	Чылдын уелери. Хоглуг чазым.	2ш
17	Ойнаксанчыг оюннарым.	3ш
18	Кижин болуру чажындан.	4ш
19	Оске чоннарнын аас чогаалы	2ш
20	Чонум чаагай езу-чанчылдары.	4ш
21	Чылдын уелери. Чараш чайым.	3ш
22	Резерв шактар	2ш
	Шупту:	68 шак

Литературлуг номчулга кичээлинин допчузу

№	Темаларнын аттары	Шагы
1.	Экии, литературлуг номчулга! Моорей «Угаанныглар, сагынгырлар», Е. Танова «Тыва черге йорээл»	1ш
2.	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери. Тывызыктар Улегер домактар Оюн удээн чугаалар. Салаалар-биле ойнаар оюннар: «Чыдыг кодан», «Алагатай» Узун-тыныш	4ш
3.	Ооренип оорен. С. Сурун-оол «Аккырмаа биле ийи» Н. Носов «Бодалга бодааным», Ч. Ондар «Эдилелдин ээзинде» Е. Танова «Ийи 2» Класстан дашкаар номчулга «Ооредилге – сээн куш-ажылын» А.Гайдар«Арын-нүүр»	4ш
4.	Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузумейни. О. Саган-оол «Куску аргага», Э. Кечил-оол «Кайгамчыктыг картошкам» Ч. Ондар «Кыштын тыныжы» Класстан дашкаар номчулга «Тодуг-догаа кузумейни» О. Тун-оол «Кузун», Л. Толстой «Куулар»	3ш
5.	Эки кылган ажыл – элеп-читпес алдар. Ю. Кюнзегеш «Шартылаа биле Кымыскаяк», Ю Кюнзегеш«Ажыл» О. Сувакпит «Арзылан биле Пар» О. Сувакпит «Салааларым»	3ш
6.	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар. К-Э. Кудажы «Мыйыт» Класстан дашкаар номчулга «Солун болуушкуннар» С. Сурун-оол «Уутгунмас тоорук»	2ш
7.	Бойдустун чажыттары. М. Пришвин «Алдын шынаа», С. Комбу «Чогум чул ол, уруглар?» С. Сурун-оол «Хек» Г. Скребицкийни-биле «Кушкаштарнын медээзи»	3ш
8.	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым. Б.Ховенмей «Кыш» М. Кенин-Лопсан «Кыштын шулукчuzu», Л. Толстой «Ак кодан» М. Кенин-Лопсан «Харжыгаш», Л. Чадамба «Соок-Ирей» Класстан дашкаар номчулга «Кижилернин кышкы ажыл-ижи» Л. Чадамба «Ивижилер»	4ш
9.	Бойдуска хумагалыг болуулу! М. Кенин-Лопсан «Оскус ангыр» Ч. Кара-Куске «Хурээлелди камгаланар», О. Сувакпит «Эмнеп алган» Класстан дашкаар номчулга «Кизи – бойдустун толугу» М. Кенин-Лопсан «Буга суунун хомудалы»	3ш
10.	Авторлуг тоолдар. С. Пюрбю «Сагынгыр куске» С. Маршак «Угаанныг Кускежик» С. Пюрбю «Кажар диин» С. Пюрбю «Оптуг Чыккылаа» Класстан дашкаар номчулга «Авторлуг тоолдар»Т. Кызыл-оол «Бодаган» Т. Кызыл-оол «Багай чанчыл»	6ш

11.	Торээн чуртум камгалакчылары. Э. Кечил-оол «Шолалатканым» А. Барто «Ийи алышкы» Класстан дашкаар номчулга «Ада чуртум камгалакчылары» Д. Фурманов «Чапаев тулчуушкунда»	3ш
12.	Улус аразындан ие караа чымчак. Б. Ховенмей «Ием холу», С. Тока «Авабыс чокта» Э. Кечил-оол «Ава созун дыннаваска»	2ш
13.	Улустун аас чогаалы. Тоолдар. Тыва улустун тоолу «Чыраа кулун» Тыва улустун тоолу «Хам Бору болгаш Шинчээчи Бору» Класстан дашкаар номчулга «Улустун тоолдары» Тыва улустун тоолу «Хараган бажында дук»	3ш
14.	Бистин бичии оннуктеривис. К. Ондар «Мени таныыр», С. Комбу «Сайдаяк» О. Саган-оол «Оол биле кушкаш» О. Саган-оол «Элик оглу» Класстан дашкаар номчулга «Бистин бичии оннуктеривис» О. Сувакпит «Бора-хокпеш»	4ш
15.	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар. Тоогу чугаа «Дуза дилээн адыг» Тоолчургу чугаалар «Аскыр дагаа чуге дан бажында алгырар апарганыл?», «Дээлдиген уну» Класстан дашкаар номчулга «Мифтер, тоогу болгаш тоолчургу чугаалар» «Тенин харын санаары», «Ак баштыг кожээ»	3ш
16.	Чылдын уелери. Хоглуг чазым. О. Саган-оол «Онза уе» Л. Чадамбаны-биле «Часкы тарылга»	2ш
17.	Ойнаксанчыг оюннарым. Ч. Кара-Куске «Чылгылаар мен», А. Шоюн «Таныжылга» Ч. Кара-Куске «Чунгу» Класстан дашкаар номчулга «Ойнаксанчыг оюннарым»	3ш
18.	Кижн болуру чажындан. С. Сурун-оол «Шериг-оолдун олчазы» Ч. Кара-Куске «Алышкылар» И. Крылов «Чаан болгаш Моська», Л. Толстой «Ошку биле бору» Класстан дашкаар номчулга «Кижн болуру чажындан» М. Эргеп «Хараар-Коля»	4ш
19.	Оске чоннарнын аас чогаалы. Кхмер тоол «Ыят чок крокодил» Кыргыс улустун тоолу «Ийи элчиген»	2ш
20.	Чонум чаагай езу-чанчылдары. К-Э. Кудажи «Танды кежи» М. Кенин-Лопсан «Мунгашталган балыктар» Е. Танова «Артыш» Класстан дашкаар номчулга «Чонум чаагай езу-чанчылдары» М. Кенин-Лопсан «Езулалдар»	4ш
21.	Чылдын уелери. Чараш чайым. Л. Чадамба «Каас уе», С. Сурун-оол «Чодураа»	3ш

	С. Сарыг-оол «Чайлагга», Э. Кечил-оол «Солун чайым» Проект «Мээн ынак чогаалчым»	
22	Резерв шактар	2ш
	Шупту:	68 шак

Оореникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чанчылдарынга кол негелделер:

Эге ништи ооредилге черинин доозукчузу «Литературлуг номчулга» деп эртемни ооренген туннелинде:

. бодунун моон сонгаар сайзыраарынга база оске эртемнерни чедишкенин шингээдип алырынга номчулганын ужур-дузазын медресе билген турар болгаш узуктел чок номчулга долгандыр турар хурээледи, делегейни база бодун билип алырынга чугула арга деп чуулду шингээдип алган турар ужурлуг;

. чечен чогаалды буруну - биле унелеп хулээвишаан, номчаан чуулунге хамаарыштыр сеткил-сагыш хайныышкынныг харыыны берип, бодунун бодалын илередип, чугаалажып турар кижизинин бодалын хундулеп билир кылдыр ооренген турар;

. Россиянын оске чоннарынын культура-тоогулуг байлаа база кижиторелгетеннинулегерлери-биле, ол ышкаш тыва, орус классиктиг уруглар чогаалчыларынын чогаалдары-биле таныжар аргалыг болур. Чогаалдарнын дузазы-биле «эки», «багай», «чоптуг чорук», «шынчы чорук», «харыысалга», «алыс кузел», «човаачал», «дузааргак», «кээргээчел» деп этиктиг билиглери угаап, сагыш-сеткил база мозу-будуш талазы-биле унелелдери хевирлеттинген турар ужурлуг;

. амыдыралынга торел. ог-буле, кожа-хелбээ база эп-найыралдыг харылзааларнын чугулазын билип эгелээр болгаш «найырал», «бот-боттарын билчири», «бот-боттарынга дузалажыры», «хундулел», «ынакшыл», «торелзирек» болурунун дугайында билиглери угаап бодаар аргалыг болур. Ол ышкаш бодунун уе чергези база улуг кижилер-биле харылзаа тударынын негелделери болгаш аргалары-билетаныжып, бодунун болгаш чогаалдын маадырларынын ажил-херектерин деннеп коор билиглери хевирлеттинер;

. Чечен чогаалды уран чуулдун онзагай хевири деп шингээдип, ону уран чуулдун оске хевирлери-биле деннеп ооренип алган турар;

. ооредилге база эртем-нептеренгей литература - биле ажилдаар эге билиглери алып болгаш практиктиг ажылынга херек медээни тып болгаш ажыглап билир кылдыр ооренип алган турар.

Чугаанын хевирлери болгаш номчукчу ажыл чорудулгазынга хамаарыштыр негелделер:

Эге школанын доозукчунун ооренип алып чуулдери:

. номчулганын сорулгаларын билген турар;

. созуглелдин янзы-буру хевирлеринин утказын медреседиг хулээп алыры, оларнын тускай хевирлерин тодарадыры, чогаалдын кол бодалы болгаш маадырларын тодарадыры, чогаалдын утказынын аайы-биле айтырылгарга харыылаары, болушкуннарнын дес-дараалаашкаан тодарадыры, дыннаан азы номчаан ооредилге, эртем-нептеренгей база чечен чогаал созуглелинге айтырылгарны салыры;

. чогаалдын созуглелинге азы берген темага даянып, бодунун бодалын улуг эвес хемчээлдиг монолог чугаа хевирлиг тургузары;

. чугаа этикединин дурумнерин сагып, янзы-буру ооредилге болгаш амыдыралдын байдалдарынга диалог чорудары, номчаан азы дыннаан чогаалын сайгарып турда, диалог чугаага киржири;

. сос-биле ажилдаары;

. номчаан чуулунун утказын билип турар кылдыр темпилиг номчуур;

. хемчээли назы-хар, клазынга дугжуп турар чогаалдарны медреселдиг болгаш аянныг номчуур;

. номчаан чогаалынын мозу-шынар талазы-биле утказын тодарадып, маадырларнын аажы-чанынын алыс ужурун сайгарып, боду туннелдерни кылыр, маадырларнын ажил-херектерин мозу-шынарнын унелелдери-биле дензигуурлээр;

. янзы-буру хевирнин созуглелдерин сайгарары-биле бодун аргаларны ажыглаар: чогаалдын кол бодалын тодарадыр болгаш чылдагаан харылзааларын тодарадыр; созуглелди кезектерге чарып, ат бээр; бодун план тургузар; авторнун маадырга, болуп турар болуушкуннарга хамаарылгазын тодарадыры-биле ажыглаан уран аргаларын тывар;

. эртем-нептеренгей, ооредиглиг база чечен чогаал созуглелинин онзагайын барымдаалап, номчаан азы дыннаан чуулунун утказын дамчыдар; созуглелдин утказын катаптап чугаалаары;

. номчаан чуулун демниг сайгарар, созуглелге азы бодунун дуржулгазынга даянып, бодалын бадыткаар;

. чогаалдын адын азы допчун коргеш, номнун дугайында билип алыры, берген темага библиотекадан херек номну дууштур шилип тывар;

. берген улегерге даянып, чечен чогаалдын кыска аннотациязын тургузар;

. алфавиттиг каталогту база назы-харынга дуушкен словарьлар болгаш тайылбыр литератураны боду ажыглаа.

Чогаадыкчы ажыл-чорудулга

Эге школанын доозукчугу дараазында чуулдерге ооренип алыр:

. чечен чогаалды рольдар аайы-биле номчуур;

созуглел-биле ажылдаарынын янзы-буру аргаларын ажыглаар;

чечен чогаалга, чурукчуларнын ажылдарынын репродукцияларынга, чогаалга чураан чуруктарга азы хууда дуржулгазынга даянып, бодунун созуглелин тургузар.

Эге школанын доозукчугу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

созуглелдин утказын чогаадыкчы езу-биле дамчыдып чугаалаар (маадырнын азы авторнун адындан);

кандыг-бир чогаалга чуруктар чуруур, диафильмнер кылыр;

чогаалга инсценировка, сценарий азы проект тургузар болуктерге ажылдаар;

эдертиг бижииринин аргаларын шингээдип алыр.

«Литературлуг номчулга» эртемнин бот-тускайлан болгаш оске эртемнер-биле холбап оореткенинин туннелдери:

Эге школанын доозукчугу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

. чечен чогаалды уран чуулдун хевири деп шингээдип алыр;

. чечен чогаал созуглелинин эстетиктиг болгаш мозу-шынарлыг унелелдерин угаап сайгарбышаан, бодунун бодалын чугаалап билер;

. номчулганын сорулгазын барымдаалап, оон хевирин бодамчалыг шилип алыр;

. чогаалдын маадырынга болгаш ажил-херектеринге хамаарыштыр бодунун хамаарылгазын илеретпишаан, авторнун туружун тодарадыр;

. бодунун бодалын созуглелге даянып, бадыткап болгаш шынзыдып ;

. бижимел чугаанын хевирлерин практикага ажыглап билер (тоожуушкун – улегерге даянып, созуглелди тургузары; угаап бодаары – айтырыгга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырга характеристика бээри);

. номчаан номунга унелел бижиир;

. темалыг каталог-биле ажылдаар;

. уругларга ундурген солун-сеткуул-биле ажылдаар.

Чечен чогаал билиглери

Эге школанын доозукчугу дараазында чуулдерге ооренип алыр:

. ийи-уш чугула демдектерин онзалап корбушаан, янзы-буру созуглелдернин бодунун сайгарылгазын деннеп тургаш, кылып ооренир;

.калбак чогаалдын созуглелин шулук чогаалынын созуглелинден ылгап билир;
.аас чогаалынын жанрларынын онзагайларын танып билир.

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

.чогаал дугайында билиглерни база уран аргаларны ажыглап тургаш, янзы-буру созуглелдернин бодуун сайгарылгазын кылып ооренир;

.чечен чогаалдын автору болгаш маадырынын туружун тодарадып билир;

.кандыг-бир авторлуг созуглелдин улегеринге даянып, шулук азы калбак чогаалдын бир хевирин шенеп бижиир.

Чыл дургузунда кууседир ажылдарынын данзызы

№		1 улдун	2 улдун	3 улдун	4 улдун	Чылда
1	Класстан дашкаар номчулга	3	3	4	3	13
2	Шээжилээр шулуктер	5	3	3	2	13

Тыва дыл болгаш литературага өөреникчилерниң бижимел ажылдарын болгаш аас харыыларын үнелээринге кол негелделер:

Олар: 1) төрөөн дылының аас болгаш бижимел хевирлерин хөй янзы талалыг ажыглап билерин үнелээриниң; 2) билиглерни, мергежилдерни болгаш чаңчылдарны үнелээриниң нормаларын; 3) хыналда ажылдарның янзы-бүрү хевирлеринге салыр демдек санының чаңгыс аай критерий-лерин доктаадып чурумчудар.

Уругларның чүгле чедип алган болгаш хыналда үезинде чедип ап турар, өөренип эртип турар материалдарынга, билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга негелде тургузар.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга оореникчилернин алган турар ужурулуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чанчылдары.

3-ку классты доозуп тура уруглар дараазында чуулдерни билген турар ужурулуг:

- номчулганын шын, медреселдиг, аянның номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинге номчуур хевирлерин уруглар шингээди апкан турар ужурулуг.

- Берге эвес созуглелди литературлуг шын адаашкын ёзугаар медреселдиг, шын аянның, чугурту номчуур. Аянның номчулгага белеткенип ап билир, болгаш рольдар аайы-биле аянның номчууру.

- Созуглел-биле ажыл. Созуглелдин кезектеринин дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле аразында харылзааларын барымдаалап, номчаан чуулунун планын тургузары. Улуг эвес чогаалда авторнун кол бодалын илередип шыдаары.

- Чогаалдын киржикчилеринин чугаазын болгаш чуну кылып турарын барымдаалап, оларны үнелеп билири.

- Бодунун тургузуп алган планын ёзугаар номчаан чуулунун утказын допчулап чугаалап билири. Корген-билген, хайгаараан чуулдеринин дугайында чечен чугаа тургузуп билири. Бодунун номчаан чогаалынын утказын чугаалап, оон маадырларынга характеристика берип билири. Состун созуглелде кирген утказын тайылбырлап билири. Бойдуска азы кижилерге характеристика бээринге эргежок чугула чеченчиткен состер болгаш илередиглерни база созуглелди тып билири.

•Чогаалдын хевирлери-биле таныжылга. Улустун аас чогаалынын хевирлери: тоол, ыр, улугер домактар, тывызыктар, кожамыктар, дурген-чугаалар, чечен-мерген чугаалар.

• Басня болгаш оон онза чуулдери (ойзуп чугаалаары, маадырлары, кол бодалы,дылы)

•Номчулганын темпизин шын сагыш, таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени минутада 75-90 сос.

Темаларнын туннелин унелээри.

«5».- 1 минутада 75-90 сос номчуурга салыр. (Программаны бедик деннелде шингээдип алган).

«4».- 1 минутада 65-80 сосу номчуурга (Программаны бедик деннелде шингээдип алган).

«3».- 1 минутада 60-70сосу номчуурга. (Программаны шингээдип алган).

«2».- 1 минутада 30-40 сос (.Программаны шингээдип албаан).